

IŞIĞINA TAVŞAN OLDUĞUM FİLMLER

Murathan Mungan

Metis Yayınları

2022 / 258 sf.

Okuma anında aldığım notları olduğu haliyle bıraktığım bir yazı oldu bu. O anın reaksiyonunu, sezgisini ve duyusunu korumak kaygısı devreye girdi. Sonradan eklemeler yaptım mı, evet, gerekli olduğunu düşündüğüm yerlerde, küçük dokunuşlar ayarında. İtalikler kitaptan alıntılar, yanı başlarındaki parantezdekiler de onların bende yarattığı karşılıklar. Kitaptaki yazı başlıklarının sırasını korudum, altları çizili olarak akıyorlar. Bir de sıkıntılar var, kekremesi hatalar, onların da eksik, fazla veya yanlış olma durumuna göre ya üzerine ya da altına çizik attım.

Makinist Odasından Süzülen Işık

Kitabın ön söz işlevi gören yazısı **Mungan**'ın ışığına tavşan olduğu filmlerle kurduğu temasın, onların dünyasına nasıl yürüdüğünün, seyir ve yazma eylemleri evriminin kısa bir anlatısı: *Bir sinema tutkunu olmak kişiyi iyi bir seyirci yapmaya yetmez elbette, seyircilik de zamanla öğrenilen, geliştirilen, aydınlatıcı bilgi*

kaynaklarıyla güçlendirilen bir süreç gerektirir. Kişiyi pasif seyirci konumundan çıkarıp aktifizleyici haline getiren bir tür okur-yazarlık hali kazanma sürecidir bu.

Bir zamanlar üzerinden atlayıp geçtiğimiz nice ayrıntı şimdi birer kasis yaratarak yeniden durup düşünmemizi sağlayabilir. (Bu kasisler bana da hep patikaları tercih ettiğimizde ve algımızın gün doğumu ve batımında fark edilebilirmiş gibi gelir.)

Perdeden ekrana dönüşen bir izleme deneyimi, eğlenceden tutkuya uzanan tercihler ve sürecin adım adım, film film kurduğu birikim.

Kullanılmış Biletler kitabına göndermeler yapar **Mungan**: *Tek tek filmler üzerine yazılan alışlageldik film eleştirisi tarzındaki yazılar der. (Eleştirinin ne olduğu konusunda farklı düşünüyoruz sanki, sanki diyorum, çünkü şu alışlageldik sözcüğü bir uzlaşma köprüsü kuracak gibi duruyor. Yani eleştiri olmadığını bildiğimiz halde bizim onları, onların bizi eleştiri diye kandırdığı yazılar.)*

Bir olgu üzerinden diğer filmlerle ilişki kurarak genel bir çerçeve yaratan, filmleri bir bağlam çevresinde bir araya getiren, eleştiriden çok deneme tadında yazılar yazmak istediğimden söz ederim... O zamanlar adını koyamamış olsam da film okumasına giden yolu bana bu tür yazıların (deneme) açtığından, ...ilk seyir anında gözden kaçanları düşünürken yakalamanın tadına ilk o yazılar sayesinde vardığımı, gördüklerimizin ancak düşündükçe görülür olmaya başladığını okuma/yazma yoluyla öğrendiğimi anlatırım. (Mungan bu kitabıyla amacına bir adım daha yaklaştığı inancında olduğunu söylüyor ki bariz biçimde açık. Bizim saptamamız bazı yazılarda deneme tadından ödün vermeden hedefin aşıldığı yönünde. Değini / deneme kalibresindeki yazılardan kalıcı / arşivlik yazılara doğru alınan yol, katedilen mesafe zihnimize fena halde iyi geldi.)

Kullanılmış Biletler'de olduğu gibi bunda da doğrudan bir filmin kendisini incelemenin yanı sıra, içerdiği olgular, sorunlar nedeniyle söz söylemeye kışkırttığı alanlar üzerine de düşünmeyi sürdüren yazıları bir araya topladım.

Gerçeğe Açılan Üç Kapı

Kişilerin herhangi bir olayı, bir durumu görme biçimleri, algılama, alımlama ve bunu değerlendirme farkları her zaman ilgimi çeken bir konu olmuştur. Aynı biçimde hatırlama ve unutma farkları da... (Alımlama dendiğinde bir duruyorum. Nedir bu alımlama? Daha kişisel olana, anladığı kadarına, olmayana görmeye

başlamaya ve giderek ben dedim oldulara uzanan, modernizmi görmeden postmodernizme teslim olunan, yapıtla olan bağın giderek koptuğu... Yoruldum!)

Çok tekrarlanan yalan gerçeğin yerine geçiyor. (Tüm zamanların doğrusuna sözüm yok. Buna yakın zaman kipinde eklemlenen bir şey var, en çok bağırıp tepinenin, küfürbaz mahlûkatın söylediği gerçek oluyor, geçmeyelim dedim.)

Mungan filmler üzerine tematik alanlar, anahtar sözcükler ve kavramlar üzerinden gidiyor. Bunların içinden metne yedirilmiş olanlarını yakalayıp sıraladım, okurun dikkatine ilgi oltaları atmak keyifli geldi.

Blow-Up... Bir anlatıyı onu kuşatan çerperleriyle ele almanın, bir analizi nasıl zengin kılabileceğinin örneği. Görsel doku, zamanın ruhu, imitasyon tasarım, mimin sanrısız katkısı, paralel arzu akışları, göstermenin dürtüsel karakteri, arzu nesnesinin yalnızlığı, aşırı yoruma davet, fotoğraf ile akar görüntünün paradoksal tuzakları, görselin ayartıcı karakteri, anlatının bulanık ve kuşkucu kıldığı belirsizlik. Yeniden izleme dürtüsü, evet!

The Conversation... Profesyonel deformasyonun açtığı kapılar, anlatı/söylem çözümlemesi. Sıkıntılar: Bergman, Heaven's Gate, Apocalipyse Now.

Rashomon... Karakter analizi ve dramaturji, mekân kullanımı, insanın değişken doğası, yerel ikonografi. Araya dikkat çeken bir İran sineması ve bir de **Erksan** girer. İlki örneklerle destek bulmadığı için karşı söylemlere karşı dayanıksız duruyorken, ikincisi yönetmenin çokbilmişlikte ısrarlı tercihlerinin kendi topuğuna kurşun sıkmaya eş olduğunun ilanı tadında çok yerinde bir saptama.

Başka Dünyaların Filmleri

Herkesin görme ve kavrama aşamalarının farklı rotalar izlemesi üzerinde durur. Ezber formların ve kalıp tekrarların görme biçimlerini betonlaştırdığı saptaması, giderek daha sıklıkla karşı karşıya kaldığımız bir gerçeğin altını çiziyor. Kuşaklar arasındaki temel fark tutku derinliğinden kaynaklanıyor olsa gerek. **Poetika** diyor **Mungan**, **Aristoteles**'e selam ederken.

Infernal Affairs... Mitolojik beslenme, gölge arketipi, zamandizim oynaklığı, mafyatik ayin ritüelleri, Yin ve Yang, köşe kapmaca oyunları, dikey hayatın mesken tutulan çatıları.

Sıkıntılar: **Internal**, **Shöhehi**

Quintet... Kurmacanın oyun/oyuncu karakteri, açık uçlu anlatıların kolaycı kaçış rotaları.

Sayat Nova... **Paradjanov**'un Fransızlarca keşfedilip dünyaya tanıtılmış olduğu bilgisi doğru mu? Arşivimdeki Sovexport kaynakları farklı konuşuyor. Ayrıca şu benimkisi en hafifinden hariçten gazel okumak olsa da otantik etiketi yapıştırdıkları her şeye boşalan şu meşhur Fransız sarkıntılığının nedenleri üzerinde bir durmak lazım. Bir de soru: Onda keşfettikleri sinemasal / sanatsal bir keşif miydi? Batı onayı denen şeyin ne denli düşünce bir açmaz olduğunun ve gücünün ne boyutlarda olduğunun gayet farkındayım amma, işte o kadar... Filmin **Mungan**'a nasıl bir haz / coşku verdiği, Batılı olmayan bir kültürün zihnini ve kalemini nasıl tetiklediği açık, şairden şaire mektup gibi desem yeridir. Yeniden izleme dürtüsü, evet!

Sıkıntı: Andrey

El-Haimoune... Endülüs şarkısı, Binbir Gece Masalları, Miraç, Burak, **Hallac-ı Mansur**, Fatima'nın eli, kolektif belleğin arketipleri... *Ezberimizde çatlaklar açmayı amaçlayan sanat yapıtları* derken ne de güzeldir tanısı ama *zihinsel konforumuzu bozmayan sanat yapıtları* ifadesini anlamam zor, niye zor, demem o ki ben sanata sanat demem konfor bozmuyorsa! Gözler açık, zihin uyanık görülen bir rüyanın filmi üzerine yazılmış bu yazıyı okumak, o rüyaya dalmakla eş! Kitabın bu başlık altında toplanan film ve yazılarıyla kalben çok daha yakın olmamın tadıyla sayfalar daha bir açılabilir hale geliyor. Yeniden izleme dürtüsü, evet, hem de nasıl!

Mala Noche... Öteki'nin öteki'si olma konumundan konuşma olanağı sayfalarda karşılık buluyor. Dünya görüşlerinin temelinde sınıfsal bir bakışa sahip olmayanların sosyolojik gözlemlerinin de politik değerlendirmelerinin de çoğu kez kusurlu ya da yetersiz olduğunu düşünen **Mungan** filmin ideolojik analize de elverişli olduğunu göstermesi açısından kapalı bir pencereyi açıyor. Önceden okuduğum metinlerde pencerenin varlığından bile bihaber olma durumları aklıma geliyor. **Mala Noche**'yi kenar mahallelerden konuştuğu, varoşlardan seslendiği için ayrıca sevdiğini söylemesi başka dünyaların filmlerinin tümü için geçerli olan bakış açısını ortaya koyuyor.

Işığına Tavşan Olduğum Filmler

Yarattıkları çekim alanlarının göz ve zihin kamaştırdığı filmlerin tavşanı olmakla nihayete erdiği yıllar arkalarında gizem, macera, politika, polisiye, adalet, auteur gibi başlıklar altında sınıflanan kişiye özel film listeleri oluşturur. **Mungan**'ın listeleri hemen her türün klasikleşmiş örneklerini bazen tadında, bazen de bir parça sağanağa dönüşmüş halde kapsama alanına almış. İlginç olan birbirine dokunması zor filmlerin aynı listeyi kendilerine mesken tutması. *Stalker* ve *The Deer Hunter* bilerek veya bilmeyerek torpilli, dolaylı olarak *The Conversation* da. Ankara'nın sinema salonları mazisi hüznü. Kasetlerin peşine düşmenin zor ama arzuya engel olmaz albenisi. Benim ne kadar da çok sokak ismi öğrenmeme neden olmuştu: Kasetçiler üzerinden Ankara'yı tanımak ve tarif etmenin keyfi bir başkaydı.

Sıkıntılar: Performance'da 1979, Jagger, Nicholas Roeg, Minority, Nagisha, Arieane, Rossellini, Huston,

Yaşlılık Devleri

Son kare vedaları üzerine bir anma yazısı. Üzerimde neden bitmemişlik hissi bıraktığını sorguluyorum.

Aile Sineması

Adındaki ironiyi anında yakaladığınız bir başlık. Aile odaklı filmler üzerine ve yer yer deneme tadını da aldığınız çözümlemeler. Çözümleme derken hiç mi hiç yanlış bir tanım kullandığımı düşünmüyorum, bu metinlere okuma demek haksızlık, deneme demek sınırlamak olur.

Funny Games... Paradigmatik karşıtlıklar uzlaşılara, uzlaşılar karşıtlıklara evriliyor: Medeniyet – Vahşet, Rasyonalite – Akıldışılık, Kötülük – Duyarsızlaşma. **Mungan** burjuva ahlâkının verdiği sınavda gözetmenliğin hakkını veriyor.

Home... Birbirlerinin postuna bürünmüş uzlaş ve karşıtlıklar sürüyor: Yuva – Hapishane, Çürüme – Koruma, Kadın – Uygarlık. Kolektif deliliğin seyrinin çekiciliğine kapılmak bir tür haz sapkınlığı mı?

Kynodontas... **Mungan** filmi düşünsel ve kuramsal kaynaklara örtülü göndermelerle yüklü entelektüel sinema örneği olarak gösterirken, ailenin bir mikro devlet olarak inşasını gerçek ile gerçeklik, ontolojik ile kültürel, merak ile sınırlamalar, cinsellik ile sosyalleşme ve içgüdü ile dürtü arasına girmiş mayınlı bölgenin dilini kullanıyor. Beni ilgilendiren tam da bu, malzemeye uygun söylemi

devreye sokabilmek. İktidar, otorite, korku, dış güçler cangılında nefes almanın olası olduğunu düşündüren o ilk çatlak varlığını neye borçludur? Rota çok keyifli, alegorik, metaforik, grotesk ve göstergelerle bezeli ama uğrak yerleri tekinsiz: toplumsal bellekte tarihin inşası, yeni korku odaklarının dayattığı ve yeni bir dille perçinlenen içe kapalı sosyal düzen ve eğitimle yaratılan güdük mentalite. **Mungan** filmin sıra dışı kişiliklerin ruhsal patolojileriyle ilgilenmek gibi bir sosyal sorumluluk derdi olmadığı saptamasıyla yoldan çıkmışlara ayar veriyor. Saptaması kritik önemde çünkü ancak buradan hareket ederek filmin zihnine dâhil olabiliriz. Başka bir mesele filmin taleplerini görmek ve arzı sahaya sürebilmek meselesi: Film bana **Althusser**'le gel, yanında da **Wittgenstein** olsun diyorsa ve onları kendinize yol arkadaşı edemiyorsanız metniniz güdüklüğe imza atıyor. Bir yazar için de yüzeyden derine inme yetisi böyle anlarda kendini gösteriyor. **Mungan** hedefim film okuması dese de metinler giderek deneme postuna bürünmüş çözümlenmeye doğru yol alıyor. Bize güzel gelen de bu. Yeniden izleme dürtüsü, evet!

Kefaret

John E. Hoover - Roy Cohn - Joseph R. McCarthy lağımindan ortaya saçılanlar öylesine hoş açıklamalar ve dipnotlarla bezeli ki bu zatların haltları üzerine yazmak istesiniz elinizde hazır bir ön araştırma var ki hadi yürü artık der gibi. **Mungan** kötülüğün kontrol edilemez gücünü Federal Pislik Ofisi'nin tarihini yazan sembol yüzler üzerinden anlatıyor. Her toplumun kendi mizacını taşıyan üçüncü sınıf mahlûklarının politik bir arka plandan beslenip palazlanmaları, palazlandıkça kendilerini var eden düzeni daha güçlü kılmaya çabalamalarının uç örnekleri var karşımızda. Uzakta bir yerlerde yaşadıklarını düşünmeyin sakın, her gün yüz yüzeyiz, aramızda genellikle bir TV ekranı mesafe oluyor: Yüzlerine bakın ve pisliğin tarihini okuyun. Sinik bireyin sinizm tarafından yutulması da sinik bir komedi konusu olsa gerek. Yazıda iki saptama var ki alabildiğine berraklıklarıyla keyif veriyor: Klişenin gerçeğe giydirdiği zırhın o gerçeği görmeye engel olduğu ve politik olmayan eşcinselliğin farklı kimlikler karşısında takındığı tutumun egemen düzenin bakışını taşıdığı. (Klişe ilk kullanımında -ki henüz klişe karakteri kazanmamıştır- yenilenme arzusunun sözcüsü, sonraki kullanımlarında ise adım adım çürümenin belirtisi olmaya yol alır. Politik olmayan eşcinselliğe gelince, ötekiliğin telafisi için gösterilen çabaları oyunbaz savunma mekanizmaları olarak görmeli, yoksa bir çay demle kekremsi olsun mu demeliyim?)

Zaman ve İnşa ya da Geleceği Hatırlamak

Nasıl ki tarih ve Tarih var, zaman ve Zaman da var. Öncelikle Montaj-Kurgu-Kuantum-Anlam-Yapay Zekâ-Paralel Evren-Çoklu Evren vb. kulvarlar üzerinden ilerleyecek bir yazı için model film seçiminin ne denli kritik olduğunu göstermesi açısından önemsedim. O filmin *Arrival* olması da bakıştaki tutarlılığın sağlaması anlamına geliyor. Bu yazı ne bir film okuma ne de bir deneme, deneme tadına ulaşabilen bir çözümleme. Hedef şaşmış, iyi ki şaşmış; yoldan çıkılmış, ne güzel ki çıkılmış! Bunca yılın, filmin ve yazının ardından rahatlıkla söyleyebilirim ki **Mungan** başka sulara yüzüyor. Bu sular amaçladığı sular değil, daha ötesi, daha derini ve *Kullanılmış Biletler*'den epeyce uzak sular. Adını doğru koymak lazım. Bu sulara yüzüyorsanız sığ sulara dönmek hiç kolay değil, giderek imkânsız da. (Kıyas ne kadar doğrudur tartışılır ama bir yazı bazen diğer yazının durduğu yeri çok daha net görmenizi sağlar. Bunu dile getirmemin nedeni, aynı film üzerine çok yakın bir tarihte okuduğum başka bir yazı. Bir hadsiz vasatın övgülerine boğularak takdim edilen bir analist karikatürünün ne yaptığı şeyin çözümleme olmadığından ne de iddia ettiği çözümleme türünün karakteristik özelliklerinden bihaber vaziyette yazdığı şey burada fena halde işe yaradı. Bu işin fitratında neler var neler! Belki hoş değil ama vasat olan, niteliği saran haleyi daha bir görünür kılıyor. Bir parça dilimizi bükse de yarar tarafı ağır basmıştır umarım.)

İki küçük notla bitirelim: Sıkıntılar gerçekten sıkı ama fazla geniş biriyseniz editör takıntısı deyip geçebilirsiniz. Böyle durumlarda şunu basılmadan bir de ben göreydim lafını çok sık tekrar eder oldum. Kapattık. Diğer, Metis Edebiyat / Deneme sınıfında yayınlanmış olsa da ve belki de en azından yanlış olmadığı kabul edilebilecek bu tercih gereği dizin uygunsuz gözüke de gözlerim dizin aradı, arıyor. Düşük bir ses tonuyla olsa da bunun dile düşen iki savunu noktası var: Bir, içindekiler başlığı göstermekten çok gizlemeye yarıyor. (Gizemin o dayanılmaz çekiciliğinin oyunu mu bu?) İki, metinlerin kalibresi bu kaba sığmıyor, dipnotlar yoğun veri aktarıyor ve okur olarak neyi nerede bulacağım konusunda zaman yitirmenin bir gereği var mı?

Bu sefer gerçekten kapatıyoruz: Darısı analistlerimize! Zaman çalan değil, bizi zaman alacaklısı kılan değil, borçlu hissettiren yazılarla karşımıza çıkacak olanlara ilham verecek bir kitap.

Gökhan Erkiç